

АБДУЛЛА ОРИПОВНИНГ «НАМОЙИШ» ШЕЪРИДА ИНТЕРТЕКСТУАЛЛИК ВА УНИНГ БАДИЙ ВОСИТАЛАР БИЛАН УЙҒУНЛИГИ

Шарипова Мунира Хамидуллаевна,

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети доценти,
филология фанлари бўйича фалсафа доктори

E-mail: msharipova775@gmail.com

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14995213>

Аннотация: Мақолада Ўзбекистон Қаҳрамони, Халқ шоири Абдулла Ориповнинг «Намойиш» шеъри таҳлил қилиниб, асарда ижтимоий-сиёсий танқид, маънавий таназзулга қарши кураш ва илм-маърифатга чақириқ каби гоялар ўзига хос тарзда ифодалангани кўрсатиб берилган. Шеърнинг интертекстуал хусусиятлари, рамзий маънолари ва бадий воситалари орқали нафақат турли халқлар ҳаёти, балки умуминсоний қадриятлар ҳам тасвирлангани очиқ берилган. «Намойиш» шеъри интертекстуалликнинг ёрқин намунаси эканлиги, ундаги тарихий ва маданий ишоралар асарни янада теран маъноли қилгани таъкидланган. Шоирнинг дунё тарихи, инсоннинг маънавий ҳолати ва замонавий жамият муаммоларини чуқур таҳлил қилиши, шунингдек, инсониятга муҳим саволлар бериши ёритилган.

Калим сўзлар: Абдулла Орипов, «Намойиш» шеъри, интертекстуаллик, рамз, бадий воситалар, танқид, маънавият, маърифат, қадриятлар.

Abstract: This article analyzes the poem «Demonstration» by Abdulla Oripov, Hero of Uzbekistan and People's Poet, highlighting the unique expression of ideas such as socio-political criticism, the struggle against spiritual decline, and a call for knowledge and enlightenment. It reveals how the poem depicts not only the lives of various peoples but also universal values through its intertextual features, symbolic meanings, and artistic means. The article emphasizes that «Demonstration» is a vivid example of intertextuality, with historical and cultural allusions making the work even more profound. It illuminates the poet's deep analysis of world history, the spiritual state of humanity, and the problems of modern society, as well as his posing of important questions to humanity.

Keywords: Abdulla Oripov, «Demonstration» poem, intertextuality, symbol, literary devices, criticism, spirituality, enlightenment, values.

Абдулла Орипов ижодида ижтимоий ҳаёт ҳақиқати, миллий маънавият ва халқаро воқеаларни ўзига хос бадий ифода этиш алоҳида ўрин тутади. Шоирнинг 2015 йилда ёзилган «Намойиш» номли шеъри ҳам ана шундай асарлардан бири бўлиб, сиёсий-ижтимоий муаммоларни танқидий руҳда тасвирлашга йўналтирилган. Шеър замирида дунёдаги умумий ҳолатни кўрсатиш, унинг турли қирраларини ёритиш билан бирга, инсон маънавияти ва маданияти таназзулига алоҳида эътибор қаратилган. А.Орипов «Намойиш» шеърида турли қитъалар ва мамлакатлар иштирокидаги рамзий намойиш –

парадни тасвирлайди. Бу парад замонавий дунё сиёсий сахнасидаги воқеаларнинг бадиий ифодаси сифатида намоён бўлади. Давлатлар ўз тимсоллари ва белги-рамзлари орқали таништирилади. Бироқ шоир бу парад орқали чуқур ижтимоий-сиёсий ва маънавий муаммоларни фош қилади. Шеърда ҳар бир қитъа ёки давлат ўзига хос услубда тасвирланган.

Интертекстуаллик – бир асарда бошқа асарлардан, тарихий воқеалардан ёки маданий манбалардан фойдаланиш воситаси бўлиб, «Намойиш» шеърда бу усул жуда кўп қўлланган. А.Орипов бир вақтнинг ўзида замонавий воқеалар ва тарихий анъаналар ўртасида узвий алоқа ўрнатади. Шеърдаги интертекстуаллик замирида тарихий воқеалар, жаҳон сиёсий вазияти, инсониятнинг маънавий қиёфаси ва адабий ишоралар мужассамлашган. Шоир дунёдаги турли қитъалар, миллатлар ва давлатларнинг ижтимоий-сиёсий ҳолатини ўзига хос намойиш сифатида тасвирлайди. Шеърда ҳар бир қитъа ва давлат алоҳида рамзлар орқали ёритилади, уларнинг маданий, сиёсий ва маънавий ҳолати таҳлил қилинади. Намойишда дунёнинг барча мамлакатлари қатнашади, аммо уларнинг ҳар бири турли хил аломатлар ва тимсоллар орқали тасвирланади. Бу таҳлилни тўрт асосий турга бўлиш мумкин:

1. Тарихий интертекстуаллик. Шеърдаги Африка, Осиё, Европа, Россия ва Америка Қўшма Штатлари тасвирлари аниқ тарихий воқеаларга ишора қилади. Мазкур қитъа ва давлатларнинг фаолиятини тимсоллар орқали тасвирлаш интертекстуал янгилик бўлиб, турли манбаларга ишоралар мавжуд.

Африка қитъаси – мустамлакачилик ва қадимий маданиятлар тимсоли:

Найзасин кўтариб Африка ўтди,

Там-там овозлари самони тутди.

Африка образи қитъанинг мураккаб тарихига ишора қилади. Найза – бу қадимий африкаликларнинг қуроли, там-там эса уларнинг анъанавий мусиқий асбоби. Ўлкадаги мустамлакачилик ва қитъанинг маданий мероси найза, там-там овозлари ва фил минган тасвир орқали берилган. Бу ишора юртдаги мустамлакачилик тарихини эсга солади. Шеърда Африка ўз мустақиллиги учун курашган қитъа сифатида кўринади.

Осиё – қурол ва болалар тимсоли. Осиё тасвири асрлар давомида юзага чиққан урушлар ва можаролардан далолатдир:

Осиё етаклаб болаларини,

Аравага ортган бомбаларини.

Бу сатрларда Осиё қитъасининг болаларини етаклаб, бомбаларини аравага ортгани урушнинг ҳалокатли оқибатларига ишора қилади. Уруш ва зўравонлик

қитъанинг оғриқли нуқталаридан бири сифатида кўрсатилган. Бола тимсоли нафақат жабрланувчи авлод, балки ҳаёт ва келажак рамзидир. «Аравага ортилган бомбалар» тасвири минтақадаги сиёсий беқарорлик ва можароларни рамзий тарзда акс эттиради.

Бизникилар ўтди хушнуд ва голиб,

Пахта чаноғини қўлига олиб.

Юқоридаги мисраларда пахта шўро давридаги Ўзбекистон учун иккита тимсол сифатида келтирилган. Бир томондан, пахта миллий бойлик тимсоли бўлса, иккинчи томондан, унинг ортида пахта етиштиришнинг оғир меҳнати ва тарихий муаммолари эслатилган. Аслида, голиблик ҳисси иронияли ташбеҳ билан берилган.

Европа тасвири ахлоқий қадриятлар инқирозини кўрсатади. «Жинсни фарқлай олмай қолган Европа» мисраси Европа жамиятидаги ахлоқий меъёрларнинг ўзгариши ва аниқлик йўқолишига ишора қилади:

Ўтдилар, дейишиб акани она,

Жинсни фарқлай олмай қолган Европа.

Мазкур мисраларда Европа маданиятидаги замонавий муаммолар – гендерлик ва анъаналарнинг ўзгариши каби мавзулар танқидий нуқтаи назардан берилган.

Россия ва Америка – ҳарбий ва сиёсий устунликка ишора:

Ракетаси билан қўрқитди ўрис,

Режиссёрлик қилди ўзи – Штатлар.

Бу ерда Россиянинг ҳарбий қудрати ва Америка Қўшма Штатларининг дунё сиёсий сахнасидаги устун мавқеи ёритилган. Режиссёрлик қилиш – Американинг дунёдаги жараёнларни назорат қилишига ишорадир.

2. Маданий интертекстуаллик. Шеърда турли маданий рамзлар ва ишоралар бор. Африка халқларининг анъанавий либослари уларнинг бой маданияти ва тарихий анъаналарини белгилайди. «Там-там овозлари» қитъа маданиятининг урф-одатларига ишорадир. Там-там барабанлари африкаликлар ҳаётида тарихий воқеаларни ифодалашда муҳим рамзидир. «Фил ва қўтос» Осиё ва Африка қитъаларига хос маданий тасвирлар бўлиб, бу ҳайвонлар рамзий маънода қудрат ва кучни англатади. Европа эса замонавий маданий таназзулнинг рамзи сифатида алоҳида ажралиб туради. «Пахта чаноғи» ўзбек халқининг меҳнатсеварлиги ва мамлакатнинг иқтисодий таянчи сифатида намоён бўлади.

3. Адабий интертекстуаллик. А.Ориповнинг «Намойиш» шеърдаги интертекстуаллик анъанавий ўзбек адабиётининг фалсафий ва танқидий мероси билан боғлиқдир. Шеърдаги «китоб кўтариб ўтиш» рамзи ўзбек маърифатпарварларининг илм ва маърифатга чақирувчи ғояларини эслатади. Китоб маърифат ва келажак рамзи сифатида ишлатилади. Шоир илмий тараққиёт ва маънавий юксалишга чақиради, аммо шеърнинг охиридаги танқидий мазмундаги мисраларда ҳеч кимнинг китоб кўтариб ўтмаслиги инсониятнинг маънавий таназзулидан хабар беради. Бу адабий ишоралар XX аср адабиётидаги маърифатпарвар ғояларнинг давоми сифатида кўрилади.

4. Фалсафий интертекстуаллик. Шеърнинг энг муҳим интертекстуал хусусияти – унинг фалсафий моҳиятидир. Фалсафий мулоҳазалар инсониятнинг маънавий йўқотишлари ва тараққиёт йўлидаги хато қадамларини англатади. «Режиссёрлик қилган Штатлар» мисраси дунё сиёсатининг «режиссёрлари» ким эканлиги ҳақида мулоҳаза юритишга ундайди. Бу ердаги «режиссёр» тасвири дунё сиёсатидаги ҳукмронликни англатади. Шеър охиридаги нидо – «Оҳ, ҳеч ким ўтмади китоб кўтариб» – аслида фалсафий мазмунга эга бўлиб, инсоннинг маънавий қарашлари ва келажакдаги юксалиши ҳақидаги энг муҳим муаммони кўяди. Мазкур мисраларда Алишер Навоий, Форобий ёки қадимий фалсафий асарларга ишоралар бор деб тушуниш мумкин, чунки маърифат ва китоб рамзи ўзбек адабиётида чуқур маънога эга. Бу орқали шоир инсон маънавияти ва билимсизлигининг таназзулини афсус билан тасвирлайди. Китоб кўтариб ўтмаган одамлар билим ва маърифатдан узокда эканини билдиради.

Томоша охирлаб қолди-ку қарийб,

Оҳ, ҳеч ким ўтмади китоб кўтариб.

Бу сатрлар маънавий таназзулни кўрсатади. Китоб билим, маърифат ва маънавият рамзи ҳисобланади. Муаллиф мазкур сатрларда замонавий дунёда инсонларнинг моддий дунё ортидан қувиб, маънавий бойликка эътиборсиз қолганини танқид қилади.

А.Орипов бу шеърда интертекстуалликни бадиий воситалар билан мукаммал уйғунлаштирган. Шеърнинг муваффақиятли ижодий қиймати бадиий воситаларнинг моҳирона қўлланилишида намоён бўлади. Қуйида шулардан асосийларини таҳлил қиламиз:

1. Бадиий рамзлар. Китоб, ракета, бомба, пахта чаноғи, арава каби рамзлар кўп маънога эга бўлиб, халқлар ҳаётининг турли қирраларини тасвирлайди. Найза африкаликларнинг қадимий қураши ва тарихий мероси рамзи. Арава оғир тарих ва маънавий юкни англатади. Китоб билим, маърифат

ва маънавий рамзи бўлса, ракета ва бомба ҳалокат ва қудрат рамзлари ҳисобланади. Пахта миллий бойлик ва меҳнат рамзи. Умуман олганда, шеърда ҳар бир образ рамзий маънога эга.

2. Антитеза. Илм ва куч, маънавий ва зўравонлик ўртасидаги зиддиятлар чуқур фалсафий мазмун касб этган. Бола ва бомба, китоб ва ракета, билим ва сиёсат ўртасидаги зиддиятлар баёни шеърнинг таъсир кучини оширган.

3. Аллегория. Ҳар бир давлат, қитъа ва халқнинг тасвири муайян воқеликни умумлаштирувчи аллегориялар сифатида хизмат қилади. Давлатлар ва қитъалар инсонлардек тасвирланиб, улар ўзларининг табиати, кучи ёки муаммолари билан фарқланади. Ҳар бир миллатнинг ўзига хос жиҳати орқали ўша даврдаги халқаро вазият ва дунё муаммоларига ишора қилинади.

4. Эпитет. Шеърда турли кўшимча сифатлар ёрдамида образлар яққолроқ бўлади. Масалан, «хуфтон само», «ҳеч ким китоб кўтариб ўтмади» каби жумлалар чуқур фалсафий маънога эга.

5. Ирония. Шеърнинг кўп қисми иронияга асосланган. Муаллиф ҳар бир давлат ва жамиятнинг заиф нуқталарини кулги аралаш танқид қилади. Намойишда ўзбек халқининг пахта чаноғини қўлига олиб хушнуд ва голиб ўтганлиги аслида ўлкамизнинг пахтага бўлган боғлиқлигини англатади. Бу орқали пахта етиштириш билан боғлиқ оғир вазиятларга иронияли тарзда ишора қилинади.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, А.Ориповнинг «Намойиш» шеъри ижтимоий-сиёсий танқидий руҳда ёзилган асар бўлиб, унда дунёдаги турли воқеаларга ўзига хос муносабат билдирилган. Шоир маънавий таназзул ва маданий қашшоқликка қарши туриб, илм ва маърифатга чақирувчи фикрларини баён қилади. Интертекстуаллик, рамзлар ва бадиий воситалар орқали нафақат турли халқлар ҳаётини, балки умуминсоний кадриятларни ҳам тасвирлайди. «Намойиш» шеъри интертекстуалликнинг ёрқин намунаси бўлиб, тарихий ва маданий ишоралар асарни янада теран маънога эга қилади. Шоир дунё тарихини, инсоннинг маънавий ҳолатини ва замонавий жамият муаммоларини чуқур таҳлил қилади. Тарихий, маданий, адабий ва фалсафий манбалардан фойдаланиб, шоир инсониятга муҳим саволларни беради: «Биз маърифатга қай йўл билан юрамиз? Илм ва маънавийнинг қадрига етамизми?» Шоир биздан жавоб кутади: инсон маънавийтсиз тараққий эта олмайди, «китоб» – ҳақиқий озодлик ва маърифат калитидир. Дунёдаги ҳар қандай куч ёки қудрат фақат билим ва маърифат билан тараққий этади. Китоб кўтариш – маънавийтга

қайтишнинг биринчи қадамидир. «Намойиш» шеъри ўқувчига чуқур маънавий ўғит беради ва уни фикрлашга ундайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Маҳмудов Н., Худайбергана Д. Ўзбек тили ўхшатишларининг изоҳли луғати. – Тошкент: Маънавият, 2013.
2. Маҳмудов Н. Тил тилсими тадқиқи. – Тошкент: Мумтоз сўз, 2017.
3. Курбонова М., Юлдашев М. Матн тилшунослиги. – Тошкент: Университет, 2014.
4. Куронов Д., Мамажонов З., Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. – Тошкент: Akademnashr, 2010.